

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series14.2023.29.06>

УДК 378.147.081.33-044.247:78

Василевська-Скупа Л. П.¹, Кравцова Н. Є.², Швець І. Б.³

Міждисциплінарна інтеграція як важливий чинник професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва

Розглянуто міждисциплінарну інтеграцію як педагогічний засіб формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва на основі взаємопроникнення різних навчальних дисциплін («хорове диригування», «постановка голосу», «хоровий клас», «сольфеджіо», «акторська майстерність» тощо). «Постановка голосу» передбачає знання основ вокальної методики, володіння співацьким голосом, механізмами голосоутворення (співацьке дихання, правильне звукоутворення, дикція, тембр, динаміка, штрихи); мета «сольфеджіо» – розвиток музичного слуху, інтонації і музичної пам'яті, музична уява, мислення, самоконтроль за їх виконанням у хоровому класі; «хоровий клас» – школа хорового співу, де студенти розвивають вокально-хорові навички, співацьке дихання, точність інтонації, вокальний слух, чуття ансамблю, хормейстерські навички, вміння працювати з хоровим твором; «акторська майстерність» навчає студентів створювати сценарії концертів, мистецькі проєкти, засвоїти закони музичної драматургії, оволодіти методами поєднання слова, пластики, музики тощо. Підкреслено значення міждисциплінарної інтеграції для продуктивного виконання вчителями музичного мистецтва творчої роботи в закладах середньої освіти та позашкільних мистецьких закладах.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель музичного мистецтва, міждисциплінарна інтеграція, вокально-хорова робота.

Вступ. Українська вітчизняна система музичної освіти ґрунтується на засадах гуманізації й демократизації та актуалізує соціальне замовлення на вчителів музичного мистецтва з високим рівнем фахових компетентностей, здатних втілювати в життя пріоритети моральності, гуманістичного світосприйняття, національної культури.

В умовах навчально-виховного процесу закладів середньої освіти особлива роль належить вокально-хоровій діяльності, адже найбільш розповсюдженим, доступним та улюбленим видом виконавської діяльності дітей є хоровий та ансамблевий спів. Разом з тим, вокально-хорова діяльність «генетично» близька українському музичному вихованню, тому продовження традицій національного хорового мистецтва в усій його багатогранності – важливе завдання вчителя музичного мистецтва, хормейстера як наставника в духовному і творчому спілкуванні учнів із музичним мистецтвом.

Однією з вкрай важливих проблем удосконалення навчального процесу у закладах вищої освіти є пошуки ефективних шляхів професійної підготовки здобувачів вищої освіти, здатних до творчої самореалізації, до вирішення проблем організації музично-виховної роботи. Адже кожному із майбутніх учителів музичного мистецтва в подальшому доведеться працювати зі своїм хоровим колективом чи вокальним ансамблем (шкільним, самодіяльним тощо). В зв'язку з

¹ **Василевська-Скупа Людмила Павлівна**, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0002-1989-7175>

² **Кравцова Наталія Євгенівна**, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0002-3528-4547>

³ **Швець Ірина Борисівна**, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0003-3803-9683>

цим, учитель музичного мистецтва має бути підготовленим до планування навчально-виховної і творчої роботи, організації творчого колективу, передбачити труднощі, які він має подолати в процесі виконання обсягу творчих завдань. Вирішення комплексу таких проблем вимагає якісної професійної підготовки вчителя-музиканта важливим чинником якої є міждисциплінарна інтеграція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення сучасної освіти присвячені наукові дослідження В. Андрущенко, В. Бикова, С.Гончаренка, Р.Гуревича, І.Зязюна, В.Кременя, В.Лугового, Н.Ничкало та ін. У галузі музично-педагогічної освіти увага акцентується на різних аспектах професійного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва: формування професійних та комунікативних якостей учителя музичного мистецтва, (М. Букач, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.); удосконалення вокальної підготовки студентів (Л. Василенко, О. Маруфенко); формування комунікативної компетентності та досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музичного мистецтва (Л. Василевська-Скупа, І. Сипченко); формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва засобами міждисциплінарної інтеграції (Т. Белінська, Н. Кравцова); взаємодія диригента і хорового колективу (П. Ковалик, А. Козир, М. Тукмачова). На пріоритетності вокально-хорової діяльності в процесі розвитку музичної культури народу наголошували М.Леонтович, Д. Аспелунд, Е. Печерська, М. Фалько, Б. Яворський та ін.

Попри наявність досліджень як в різних аспектах професійного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва, так і в пріоритетності вокально-хорової діяльності в закладах середньої освіти, заслуговує на увагу питання професійної підготовки вчителя-музиканта засобами міждисциплінарної інтеграції.

Тому **метою статті** є обґрунтування ефективності впровадження міждисциплінарної інтеграції в процес професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва залежить від поєднання усіх видів професійних компетентностей: загальнопедагогічної, диригентської, вокальної, інструментальної, виконавської, музикознавчої, дослідницької, а також соціальної і особистісної підготовки [2]. Результативність професійної підготовки залежить від міждисциплінарної інтеграції - цілеспрямованого посилення міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін, в яких має бути збережена теоретична і практична цілісність.

В Енциклопедії освіти зазначається, що феномен «інтеграція» (з лат. – «цілий») трактується як відновлення, заповнення, об'єднання частин в одне ціле [5, с. 432], до того ж розглядається поняття з головним компонентом складника взаємо, а саме: взаємопроникнення, взаємодія, взаємобачення, взаємозв'язок. Міждисциплінарна інтеграція характеризується використанням теоретичної частини, методів однієї навчальної дисципліни під час вивчення іншої дисципліни. Наприклад, вивчення предмета «хорове диригування» потребує теоретичного знання низки предметів: «постановка голосу», «хорове сольфеджіо», «гармонія», «музична література», «хорознавство», «хоровий клас», «музичний інструмент», «акторська майстерність» тощо) [2].

Так, одним із головних завдань навчальної дисципліни «постановка голосу» є озброєння студентів принципами художнього звукоутворення, знаннями основ

вокальної методики. Використовуючи музично-теоретичні знання, студенти мають аналізувати засоби музичної виразності, які розкривають сутність емоційної природи вокального або хорового твору, його образний зміст. Разом з тим, майбутні вчителі мають зрозуміти, що на продуктивність їхнього спілкування з учнями в межах уроку музичного мистецтва або на заняттях вокально-хорового колективу впливає чимало факторів, зокрема, професійне володіння співацьким голосом, основними механізмами голосоутворення (м'язової свободи, формування звуку у високій співацькій позиції, імпеданс), володіння співацькою поставою, співацьким нижньо-реберно-діафрагматичним диханням, атакою звуку (м'яка, тверда), точністю музичної інтонації, чіткістю дикції, рівним звучанням голосу протягом всього діапазону, тембральним забарвленням, динамікою звуку, співом на легато й стакато, кантіленним і речитативним стилем виконання, володіння темброво-інтонаційними штрихами, навичками фразування, манерою звукоутворення та звуковедення [3, с.130].

У процесі підготовки хориста-професіонала першочергове значення має навчальна дисципліна – «сольфеджіо». На цьому наголошують знані майстри хорового мистецтва та виконавства А. Авдієвський, П. Муравський, А. Мархлевський, Є. Савчук. Мета «сольфеджіо» – організація процесу розвитку музичного слуху, що нині трактується максимально широко, як загальна музичність, куди входить інтонація і музична пам'ять, чуття ладу і ритму, музична уява, мислення тощо. Відомо, що слух продовжує розвиватися у будь-яких видах музичної діяльності, і завдання сольфеджіо – озброїти студента стійкими вміннями та навичками, якими він зможе оперувати самостійно, зокрема: читання нот, запису музичного диктанту, слухового аналізу. Зв'язок хорового класу та занять із сольфеджіо двосторонній, проте акценти у цьому зв'язку розставлені не однаково. Якщо спів багатоголосся, фрагментів хорових партитур, що виступає мікромоделлю хорового класу на уроках сольфеджіо, має епізодичний характер, то сольфеджіо для майбутніх диригентів та хористів є другою спеціальністю. Ефективність засвоєння всіх знань та умінь, набутих на сольфеджіо, тестується в хоровому класі, який являє собою критерій оцінки розвиненого рівня студента в галузі сольфеджіо

Перед учасником хору стоїть завдання самостійно, цілеспрямовано й осмислено використовувати навички та вміння, засвоєні в курсі сольфеджіо. Обов'язковими залишаються усвідомлення студентом значущості тих елементів, що становили зміст кожного уроку сольфеджіо та самоконтроль за їх виконанням у хоровому класі. Тісна взаємодія двох фахових дисциплін досягається єдиною методикою вокально-ансамблевого виконання диригента-хоровика як у спеціальному хоровому класі, так і на заняттях із сольфеджіо. Особливого змісту у хоровому класі набувають навички: чистота інтонування, чуття ладу, навичка вільного, виразного співу по нотах, спів в ансамблі, високий рівень гармонічного слуху, відчуття ансамблю та строю.

Крім того, у хоровому класі набувають пріоритету такі навички, як інтонування гармонічних комплексів по вертикалі, слуховий аналіз голосоведіння в багатоголоссі, визначення на слух конкретного звукового складу гармонічних вертикалей тощо. Відомо, що інтонаційний слух – найважливіший компонент розвиненого слуху в цілому. Поняття інтонації опирається на поняття строю, особливо у процесі співу в хорі. Розрізняється мелодичний і гармонічний стрій, в яких чітко з'ясовані правила та напрямки інтонування ступенів й інтервалів. Чистота інтонації залежить від ладового слуху, адже ладове усвідомлення звуків та

інтервалів є критерієм точності їх інтонування. Водночас лад організовує звуки за принципом стійкості та нестійкості. Залежно від положення звука чи інтервалу в ладу змінюється його емоційне сприйняття, його інтонування. Разом з тим, варто поєднувати ладовий шлях засвоєння ступенів та інтервалів з чітким усвідомленням стійкої мелодичної якості інтервалу, взятого окремо, поза ладом.

Значну школу досвіду повинні пройти студенти в хоровому класі, спостерігаючи та аналізуючи протягом навчання роботу педагогів-хормейстерів, роботу своїх однокурсників під час підготовки до складання державної атестації з хорового диригування. Хоровий клас посідає чільне місце в професійній підготовці майбутніх педагогів-музикантів. Це по суті, є школа хорового співу, де формуються і вдосконалюються, по-перше, вокально-хорові навички студента, правильний і гарний спів, співацьке дихання, мелодичний і гармонічний слух, точність інтонації, вокальний слух, чуття ансамблю тощо; по-друге, хормейстерські навички технічної та виконавської роботи над репертуаром; по-третє, загальнопедагогічні та загальномузичні якості майбутнього педагога-музиканта: його світогляд, художній смак, почуття відповідальності з позиції учасника хору і з позиції його керівника, вимогливість до себе та до інших, дисциплінованість.

Разом з тим, майбутні вчителі мають можливість набувати професійних навичок під час індивідуальних занять в класі хорового диригування, постановки голосу тощо, але хоровий клас - це творча лабораторія практичної діяльності студента, прообраз колективу, з яким йому доведеться працювати в майбутній вокально-хоровій діяльності. Відвідуючи заняття з хорового класу, студент, як правило, навчається технології репетиції у керівника навчального хору. В навчальному хорі реалізується одна з найважливіших і обов'язкових вимог до будь-якого навчального процесу – взаємозв'язок теорії й практики. Під час співу в хорі навчальний процес потребує конкретного застосування знань, умінь і навичок, які одержали студенти під час академічних занять з постановки голосу, хорового диригування, хорознавства, сольфеджіо, гармонії, поліфонії тощо.

Комплексне застосування ладово-інтервального мислення в хоровому класі є систематичним. Прикладом може слугувати вступ із хорового твору О.Захаржевського «Купала на Йвана», де відображається язичницьке, праслов'янське світобачення народу. Ця типова заставка, що характерна для концертних обробок календарно-обрядових пісенних жанрів побудована на типових для цього жанру закликах, що ніби закликають народ до ігрищ, хороводів. Вступи голосів після пауз на вигуках в темпі «швидко, енергійно» вимагають гострої орієнтації в ладу, вміння миттєво внутрішнім слухом відшукати та підготувати до звучання будь-який ступінь ладу, чисто його відтворити в досить складному звуковому контексті без будь-якого попереднього мелодичного зв'язку. Ладове чуття розповсюджується і на спів інтервалів, серед яких особливого значення набувають інтервали кварта та секунди. Пошук кварта на певному ступені відбувається за ладовим принципом, а у процесі виконання самої кварта краще керуватися мелодикою цього інтервалу, особливо, коли дана кварта розташована поза діатонікою соль-мінору (мі \flat – ля \flat в 6-7 тактах).

Подібна картина вимальовується з інтервалом секунди. Зауважимо, що ці ж інтервали утворюють кварто-секундові вертикальні звучання. Проте, якщо мелодична кварта інтонується важче, ніж мелодична секунда (за умови їх діатонічності), то у гармонічному виконанні – ситуація зворотня: кварта в акорді

більш звучна, ніж секунда. Тому те секундове «тертя», що виникає поза терцовою структурою акордів, потребує слухового та звукового «звикання».

Не завадить відчутти або попередньо проаналізувати, що акордові комплекси – це спресовані пентатонні звукоряди, особливо в 1-2 тактах, які надають вступу архаїчного колориту.

Точне інтонаційне виконання цієї партії неможливе без надзвичайно гострого чуття ладу та ладової альтерації, без самостійної внутрішньослухової уяви тонічного звука «соль». Враховуючи, що тут і протягом усього вступу жодного разу не з'являється чистий тонічний тризвук, ще більше зростає роль внутрішнього слуху в процесі утримування та очікування тоніки.

The image shows a musical score for four voices: C.1 (Soprano), C.2 (Alto), A.1 (Tenor), and A.2 (Bass). The music is in a key with one flat (B-flat major or D minor). The lyrics are: 'у! А - ров! А - ров! Е - рей!' for C.1 and 'у-у! А - ров! А - ров! Е - рей!' for A.1 and A.2. The score includes dynamic markings like 'f' and 'p', and various musical notations such as slurs and accents.

Тому робота в хоровому класі спрямовує увагу хористів на активність внутрішнього слуху, організація та розвиток якого відбувається на заняттях із сольфеджіо.

Водночас правильність інтонування залежить від сформованих співацьких навичок на заняттях з постановки голосу. В хоровому класі особливе значення має метод мисленневого співу на підґрунті внутрішньослухових уявлень, що сприяє правильному звукоутворенню, чистоті інтонації. Тільки здатність уявляти звучання, прогнозувати розгортання музики може забезпечити творче ставлення до виконання хорового твору. Досвід перспективного мислення в інтонуванні набувається на сольфеджіо під час співу по нотах одноголосся та багатоголосся, у процесі читання нот з аркуша, що сприяє осмисленому звукоутворенню, не порушує відчуття строю, корегує якість інтонації студента, розвиває здатність зберігати «слуховий контроль».

Велике значення у розвитку музичного слуху диригента-хоровика відіграє настройка в тональності за допомогою камертона. Виховання цієї навички на заняттях сольфеджіо особливо допомагає розвитку внутрішнього слуху студентів. Варто врахувати думку хормейстерів про те, що робота з камертоном повинна здійснюватися вже на перших заняттях з сольфеджіо, де студент постійно навчається зосереджувати увагу на виконанні звука «ля» і будувати від нього будь-які інтервали, шукаючи тональність твору.

З метою розвитку у студентів чуття метро-ритму в класі сольфеджіо слід застосовувати тактування та диригування. Тому викладач сольфеджіо повинен добре володіти елементами диригентської техніки, знати не тільки основи диригування, але й вміти продиригувати ансамблем чи хором студентів.

Разом з тим, важливою навчальною дисципліною для майбутнього вчителя музичного мистецтва є «Акторська майстерність». Основні завдання даної

дисципліни – допомогти студентам відчувати і зрозуміти специфіку режисерської творчості, оволодіти основами акторської майстерності, засвоїти закони музичної драматургії, оволодіти методикою роботи над номерами різноманітних жанрів, навчитись створювати і вирішувати видовишно-художні композиції шляхом поєднання слова, пластики, музики, світла тощо; оволодіти майстерністю створення сценарію, засвоїти методику роботи над масовим дитячим театралізованим видовищем і театралізованим концертом. Іншими словами – підготувати студентів до активного творчого музично-виховного процесу в загальноосвітній школі, виявити потреби в особистісно-професійному зростанні, нестандартному виконанні навчальних завдань, стійкому їхньому інтересі до саморозвитку, самовдосконалення й професійного самоствердження та готовності до професійної музично-педагогічної діяльності [7].

Отже, міждисциплінарна інтеграція сприятиме формуванню професійного рівня вчителя музичного мистецтва, зокрема в галузі хормейстерської діяльності зі шкільними творчими колективами. Успішне оволодіння студентами комплексом хормейстерських навичок може бути здійснене на базі засвоєння всього комплексу умінь та навичок, напрацьованих з навчальних дисциплін («постановка голосу», «хоровий клас», «сольфеджіо», «акторська майстерність»). Досягнута на цій основі професійна майстерність вчителя музичного мистецтва – необхідна передумова творчої роботи в закладах середньої освіти та позашкільних мистецьких закладах.

Література:

1. Белінська Т.В., Кравцова Н.Є., Дабіжа К.Л., Плакидюк О.Ю. (2021) Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва засобами міждисциплінарної інтеграції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Випуск 80. С. 26-29.
2. Белінська Т.В., Кушнір К.В., Білозерська Г.О., Сізова Н.С.(2020) До проблеми впровадження інтегрованого підходу в процес викладання вокально-хорових дисциплін у ЗВО. *Інноваційна педагогіка: Теорія і методика професійної освіти*. Одеса, «Гельветика». Випуск 25. Т. 2. С. 16.
3. Василевська-Скупа Л.П. (2014) Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : [монографія] - Вінниця : ТОВ фірма «Планер». – 225с.
4. Гаврилюк О. А. (2019) Формування професійної готовності майбутніх учителів музики у педагогічних коледжах до художньо-творчої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця. 294 с.
5. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Кремень (2008) Акад. пед. наук України. Київ : Юрінком-Інтер,. 1040 с.
6. Рудницька О. П. (2005) Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. С. 34.
7. Швець І. Б. (2012) Формування креативної особистості майбутнього вчителя музики засобами театрального мистецтва. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. № 36. - С. 391-395

VASYLEVSKA-SKUPA LIUDMYLA, KRAVTSOVA NATALIYA, SHVETS IRYNA.

Interdisciplinary integration as a factor in the professional training of the future music teacher.

The article is devoted to the problem of professional training of the future music teacher. It is noted that vocal and choral activity is a priority type of activity in secondary education institutions, which is "genetically" close to Ukrainian musical education. In order to continue the traditions of the national choral art, the task of the music teacher and choir master is defined - work with a choir or vocal ensemble. The range of creative problems of the choir master is substantiated (organization of the creative team, development of vocal and choral skills, work on studying the repertoire, performance skills). The range of professional competencies of a teacher-choirmaster has been clarified: general pedagogical, conducting, vocal, instrumental, performing, musicological, research. The purpose of the article is determined - to

substantiate the effectiveness of the implementation of interdisciplinary integration in the process of professional training of the future music teacher. Interdisciplinary integration is considered as a pedagogical means of forming the professional competences of future music teachers based on the interpenetration of various educational disciplines ("choral conducting", "voice production", "choral class", "solfeggio", "acting skills", etc.). The tasks of the educational disciplines are defined: "voice production" involves knowledge of the basics of vocal technique, mastery of the singing voice, mechanisms of voice production (singing breathing, correct sound production, diction, timbre, dynamics, strokes); the goal of "solfeggio" is the development of musical hearing, intonation and musical memory, musical imagination, thinking, self-control over their performance in the choir class; "choir class" - a school of choral singing, where students develop vocal and choral skills, correct singing, singing breathing, accuracy of intonation, vocal hearing, sense of the ensemble, choirmaster skills, ability to work with a choral piece; "acting skills" teaches students to create concert scenarios, art projects, learn the laws of musical drama, master the methods of combining words, plastic, music, light, etc. The conclusions emphasize the importance of interdisciplinary integration for the productive performance of creative work by music teachers in secondary education institutions and extracurricular art institutions.

Keywords: professional training, music teacher, interdisciplinary integration, vocal and choral work.

References:

1. Belinska T.V., Kravtsova N.E., Dabyzha K.L., Plakydyuk O.Yu. (2021) Psychological and pedagogical conditions for the formation of professional competence of future music teachers by means of interdisciplinary integration. Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanova. Issue 80. P. 26-29.
2. Belinska T.V., Kushnir K.V., Bilozerska G.O., Sizova N.S. (2020) To the problem of implementing an integrated approach in the process of teaching vocal and choral disciplines in higher education institutions. Innovative pedagogy: Theory and methodology of professional education. Odesa, "Helvetica". Issue 25. Volume 2. Pages 16-21.
3. Vasylevska-Skupa L.P. (2014) Formation of communicative competence of future music teachers: [monograph] - Vinnytsia: "Planer" LLC. - 225s.
4. Gavrilyuk O. A. (2019) Formation of professional readiness of future music teachers in pedagogical colleges for artistic activity: dissertation. ... candidate ped. Sciences: 13.00.04. Vinnitsa. 294 p.
5. Encyclopedia of education / ch. ed. V. Kremen (2008) Acad. ped. of Sciences of Ukraine. Kyiv: Yurinkom-Inter. 1040 p.
6. Rudnytska O. P. (2005) Pedagogy: general and artistic: a study guide. Ternopil: Educational book - Bohdan. P. 34.
7. Shvets I. B. (2012) Formation of the creative personality of the future music teacher by means of theatrical art. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: Pedagogy and psychology. No. 36. - P. 391-395